

G H E O R G H E O N I Ș O R U

STALIN ȘI POPORUL RUS...

DEMOCRAȚIE ȘI DICTATURĂ ÎN ROMÂNIA CONTEMPORANĂ

PREMISELE INSTAURĂRII
COMUNISMULUI

CORINT
ISTORIE
AUTORI ROMÂNI

După dejun, în jurul orei 14.30, regele s-a retras împreună cu generalul Constantin Sănătescu și Ion Mocsony-Stârcea, așteptând sosirea lui Ion și Mihai Antonescu²⁴⁵, prevăzută pentru orele 15, conform registrului de audiențe de la Palat.²⁴⁶ În realitate, Mihai Antonescu a sosit cu o întârziere de circa 30 de minute, fiind urmat de mareșal la ora 16.15.²⁴⁷

Momentul decisiv al loviturii de stat sosise. Discuția dintre regele Mihai și mareșalul Ion Antonescu, desfășurată în prezența lui Mihai Antonescu și a generalului Constantin Sănătescu, a avut loc la Palatul Regal, în Casa Nouă, în jurul unei mese rotunde la care s-au așezat cei patru. Principalii consilieri ai suveranului, Grigore Niculescu-Buzești, generalii Aurel Aldea și Constantin Anton, colonelul Dumitru Dămăceanu, Ionel Mocsony-Stârcea și secretarul particular Mircea Ionnițiu, urmăreau mersul discuției din biroul regelui, alăturat sălii în care avea loc întâlnirea.²⁴⁸ De asemenea, era pregătită din timp o echipă condusă de maiorul Anton Dumitrescu, care avea misiunea de a interveni rapid în cazul în care s-ar fi pus problema arestării mareșalului și a lui Mihai Antonescu.²⁴⁹

Potrivit maiorului Anton Dumitrescu, Ion Antonescu a început discuția scuzându-se pentru întârzierea ivită din cauza unei discuții telefonice cu Karl Clodius.²⁵⁰ După ce s-a trecut destul de repede peste momentele protocolare, mareșalul a recunoscut că situația în Moldova și Basarabia este disperată, frontul fiind străpuns de sovietici. În această situație, regele Mihai l-a întrebat direct, prezentând de fapt cele două soluții, un armistițiu imediat, cu sau fără Ion Antonescu: „Ce trebuie să facem? Nu credeți că este momentul de a încheia armistițiul, fie dumneavoastră, fie un alt guvern?”²⁵¹.

Răspunsul mareșalului, categoric în a declara că nu este momentul potrivit pentru armistițiu, l-a iritat pe Rege și a ridicat

mult tensiunea discuției. Cu diplomație, Mihai Antonescu a intervenit pentru a explica faptul că ar fi nevoie de cel puțin două zile, pentru că erau așteptate răspunsuri la demersurile diplomatice recente făcute la Ankara și Madrid. Potrivit lui Constantin Sănătescu, întrucât Ion Antonescu și-a menținut poziția, arătând că are intenția de a rezista pe linia fortificată Focșani – Oancea – Bolgrad, apelând și la batalioanele de recruți, „Regele s-a sculat în picioare, fără a rosti o vorbă, le-a întins mâna și a ieșit afară. Antoneștii au rămas cu mine, în picioare, într-o tăcere chinuitoare”²⁵².

Spre deosebire de varianta lui Sănătescu, maiorul Anton Dumitrescu își amintește că „Regele se scoală în picioare la ora 16.58 și vorbește Mareșalului cu emoție astfel: «Domnule Mareșal, tăvălugul greu al morții apasă greu asupra Moldovei și este amenințată și restul țării, amândoi vom da socoteală lui Dumnezeu și istoriei»”²⁵³.

O altă variantă asupra finalului discuției dintre Mihai I și Ion Antonescu este cea povestită de Grigore Niculescu-Buzești lui Iuliu Maniu, în dimineața zilei de 24 august:

Regele subliniază că această soluție [continuarea rezistenței – *n.n.*] este dezastruoasă pentru țară și că, dacă nu acceptă să înceteze imediat războiul, nu are altă alternativă decât să demisioneze. Antonescu refuză, ripostând energic că cel care dispune este el, nu primește porunci de la nimeni. Regele, conform procedurii stabilite în prealabil, îi spune: „În acest moment sunteți destituit!”²⁵⁴

Dincolo de toate variantele, care, în fond, converg, important este faptul că, punând capăt discuției, regele Mihai făcea cunoscut că mareșalul era destituit și se putea trece la punctul următor al planului, arestarea acestuia și a principalilor săi colaboratori.

Momentul în care Ion Antonescu și Mihai Antonescu au fost reținuți este reconstituit chiar de principalul actor, maiorul Anton Dumitrescu, care își amintește că, la orele 17:

Ionnițiu Mircea îmi face semnul cunoscut și eu intru în sufragerie, urmat de cei trei subofițeri. Salut pe Rege și mă îndrept spre Mareșal, spunându-i:

„Domnule Mareșal, din înalt ordin, sunteți arestat.”

Fac semnalul de executare subofițerilor; Regele și Sănătescu ies pe ușa dintre biroul unde erau și cei amintiți mai sus (colonel Ionescu Emilian, Stârcea, Ionnițiu și general Aldea venit în ultimul moment).

Eu împreună cu subofițerii, după ce i-am potolit din starea de șoc nervos, încadrați i-am scos din sufragerie prin coridorul din fața biroului, când cei arestați au spus celor ce scosese capetele pe ușă:

„Nemernicilor, până diseară veți fi spânzurați, ați intrat într-o mare aventură.”

Sunt închiși separat și la fiecare câte un subofițer, Rusu Dumitru și Dinu Cojocar – mai târziu a fost adus căpitanul Mișca Augustin, care era cu armătura batalionului.²⁵⁵

Momentul este consemnat și în registrul oficial de audiențe al Palatului, în care este trecută ora 17 pentru arestarea celor doi Antonești și schimbarea regimului.²⁵⁶

Așadar, decizia arestării marelui Ion Antonescu, urmată de declanșarea procedurilor privind armistițiul, reprezintă un act asumat de regele Mihai²⁵⁷, având consensul forțelor politice din opoziție. Faptul că suveranul a pus în aplicare fără șovăire planul stabilit din timp nu poate fi contestat, iar variantele ulterioare ale istoriografiei comuniste prin care s-a încercat minimalizarea loviturii de Palat și arogarea meritului trecerii României în tabăra Națiunilor Unite Partidului Comunist și „maselor largi populare” pot fi considerate doar jalnice tentative de mistificare a adevărului istoric.

Arestarea mareșalului nu era decât începutul unei zile istorice, iar succesul operațiunii depindea de buna îndeplinire a întregului plan de acțiune. Se impuneau măsuri energice, luate cu calm și hotărâre, și se aștepta reacția de solidarizare a Armatei cu decizia regelui Mihai. Principala preocupare era însă generată de reacția numeroaselor trupe germane staționate în București sau aflate în diverse puncte strategice din țară.

De aceea, imediat după arestarea Mareșalului, echipa de la Palat, în frunte cu regele, s-a mutat în biroul generalului Constantin Sănătescu, devenit un adevărat centru de comandă începând cu orele 17. În același timp, colonelul Dumitru Dămăceanu a fost trimis urgent la sediul Comandamentului Militar al Capitalei cu două misiuni: alarmarea trupelor din București și întreruperea legăturilor telefonice din tabăra germană.²⁵⁸ În privința ultimului aspect trebuie reținută implicarea colonelului Traian Borcescu, șeful contrainformațiilor de la SSI, și a lui Dan Brătianu, de la Societatea de Telefoane, cu ajutorul cărora la orele 23 toate conexiunile germanilor au fost tăiate din rețea.²⁵⁹ Factorul-surpriză era esențial și acesta este motivul pentru care s-a acționat cu mare rapiditate.

Primul pas după înlăturarea regimului Antonescu a fost emiterea decretului regal prin care generalul Constantin Sănătescu era numit președintele Consiliului de Miniștri²⁶⁰, act fără de care formarea guvernului și, mai ales, transmiterea ordinelor către trupele de pe front prin intermediul Marelui Stat-Major nu erau posibile.

În noua calitate de premier, generalul Sănătescu a făcut primul drum la Marele Stat-Major, unde a dat ordinele necesare trupelor de pe front în perspectiva schimbării taberei.²⁶¹ Pe baza acestora, la orele 18, Comandamentul Militar al Capitalei a transmis indicativul *Pajura*, urmat de convocarea imediată a tuturor comandanților de regimente din București.

Ordinele de operațiuni au fost date de colonelul Dumitru Dămăceanu, așa că la orele 21, adică înainte de radiodifuzarea proclamației regale, era consemnată deja intrarea trupelor în noul dispozitiv de luptă.²⁶²

Astfel se punea punct campaniei din Răsărit a Armatei române. Începută cu un puternic sprijin popular, favorabil eliberării Basarabiei și nordului Bucovinei, operațiunea s-a transformat într-un război de durată purtat în afara granițelor naționale, soldat cu rezultate catastrofale în cele din urmă. Pe parcursul celor trei ani și două luni de lupte, Armata română a pierdut, conform unui raport prezentat de generalul Mihail Racoviță, ministrul de război, în ședința de guvern din 7 octombrie 1944 aproape o jumătate de milion de oameni:

- morți: 2 947 de ofițeri, 1 647 de subofițeri, 63 411 de soldați;
- răniți: 8 002 de ofițeri, 4 717 de subofițeri, 221 837 de soldați;
- dispăruți: 3 076 de ofițeri, 2 745 de subofițeri, 134 794 de soldați.²⁶³

Detalii despre cele petrecute în acele ore la Comandamentul Militar al Capitalei oferă un participant implicat la cel mai înalt nivel, colonelul Nicolae Cristea, șef de Stat-Major, în cuprinsul unui raport redactat la 18 septembrie 1944.²⁶⁴ Potrivit acestuia, despre pregătirea insurecției la nivelul Bucureștiului erau la curent doar cinci ofițeri, printre care generalul Iosif Teodorescu și colonelul Dumitru Dămăceanu. Acest grup a demarat execuția planului în discuție la orele 17.30, comandanții de regimente fiind puși la curent la orele 19.30.

Pentru reușita planului de trecere a României în tabăra Națiunilor Unite trebuie subliniat că, pe lângă componenta politică, latura militară a fost decisivă. Faptul că la nivelul întregii armate române nu s-a înregistrat nicio defecțiune și că

întreaga trupă și corpul de ofițeri au reacționat fără șovăire la chemarea regelui se constituie într-o probă că războiul alături de Germania era extrem de impopular.

După transmiterea ordinelor necesare armatei, pentru deplina reușită a operațiunii de răsturnare a regimului Antonescu, se impunea reținerea celor mai importanți colaboratori ai mareșalului. Astfel, sub pretextul unei întruniri de urgență la Palat²⁶⁵, au fost convocați și reținuți generalul Constantin Piki Vasiliu (inspector general al Jandarmeriei), generalul Constantin Pantazi (ministru de război) și colonelul Mircea Elefterescu (prefect al Poliției Capitalei).²⁶⁶ Bănuind că ceva este în neregulă, directorul SSI, Eugen Cristescu, împreună cu generalul Constantin Tobescu, șeful Direcției Siguranță și Ordine Publică, nu s-au prezentat la Palat și au scăpat pentru moment de arestare.²⁶⁷

De asemenea, s-a constituit noul guvern în care intrau ca miniștri fără portofoliu cei patru reprezentanți ai Blocului Național Democrat – Iuliu Maniu (PNT), Dinu Brătianu (PNL), Constantin Titel Petrescu (PSD) și Lucrețiu Pătrășcanu (PCdR) –, cu mențiunea că ultimul deținea și interimatul la Ministerul Justiției. În rest, vorbim despre un cabinet format din militari și tehnicieni, cu Grigore Niculescu-Buzești la Externe și generalul Aurel Aldea la Interne²⁶⁸. Se cuvine subliniat că Pătrășcanu devenea primul comunist membru al unui Consiliu de Miniștri din România și că Partidul Comunist ieșea din ilegalitate după 20 de ani și intra direct la guvernare. Despre o postură inedită vorbim și în cazul lui Constantin Titel Petrescu. Erau primele semnale care indicau că stânga va juca un rol important pe scena politică românească în noul context.

În vederea înlocuirii celor arestați sau destituiți, noul președinte al Consiliului de Miniștri i-a mai numit pe generalul Gheorghe Mihail ca șef al Marelui Stat-Major²⁶⁹, pe generalul

Constantin Anton ca Inspector general al Jandarmeriei²⁷⁰ și pe generalul Victor Dombrowski ca primar general și prefect al Poliției Capitalei.²⁷¹ După cum se poate observa, cu toții erau foști apropiați ai regelui Carol al II-lea.

La ora 21, Mihai I l-a primit în audiență, la cererea acestuia, pe baronul Manfred von Killinger, ministrul Germaniei la București²⁷², venit să se informeze în legătură cu zvonurile persistente care circulau în privința demiterii mareșalului Ion Antonescu. De altfel, încă de la ora 17, Eugen Cristescu se prezentase la sediul Legației Germaniei de la București unde i-a informat pe consilierul Gerhard Stelzer și pe generalul Hansen că are suspiciuni că mareșalul Antonescu ar fi fost arestat la Palat. În timpul discuției dintre Mihai I și von Killinger, suveranul român a informat că Ion Antonescu a fost demis și arestat, iar noul guvern a primit misiunea de a solicita armistițiul. Totuși, regele a subliniat că se poate evita un conflict româno-german dacă trupele Wehrmachtului se vor retrage din țară în mod pașnic.²⁷³

Ulterior, după ce la posturile de radio avea să fie difuzată proclamația regelui Mihai, noul ministru de externe, Grigore Niculescu-Buzești, l-a convocat pe Gerhard Stelzer, care a venit însoțit de generalii Hansen și Gerstenberg. Cu acest prilej, șeful diplomației române a notificat ruperea relațiilor diplomatice dintre România și Germania.²⁷⁴

Abia după parcurgerea acestor pași, la orele 21.30, a fost imprimată pe placă Proclamația Regelui către Țară²⁷⁵, care va fi difuzată la Radio București la orele 22.30.²⁷⁶ În document se vorbea despre încetarea ostilităților și acceptarea de către România a armistițiului oferit de Națiunile Unite, fapt care a determinat un val uriaș de bucurie la nivel național. În ciuda pericolului reprezentat de o posibilă reacție germană, la orele

23 a avut loc o manifestație spontană în Piața Palatului, pe parcursul căreia regele a apărut de două ori la balcon pentru a saluta mulțimea entuziastă.²⁷⁷ La rândul său, noul guvern a lansat o proclamație către națiune, prilej de a anunța preluarea puterii de către Blocul Național Democrat și a face cunoscute primele măsuri impuse de situația creată.²⁷⁸

Tot în primele ore ale noului regim a fost adoptat, pe baza raportului nr. 356/259 întocmit de Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul interimar de la Justiție, decretul privind amnistierea generală a tuturor infracțiunilor politice „încercate sau săvârșite” după 1 ianuarie 1918, precum și a unor fapte precum dezertarea, nesupunerea la încorporare sau distrugerea de efecte militare. Interesant este că, potrivit articolului 2 al actului normativ, legionarii erau exceptați de la aceste prevederi.²⁷⁹

Succesul loviturii de Palat și răspunsul prompt al armatei la chemarea suveranului mai aveau însă de trecut un test: reacția lui Adolf Hitler. După audiența lui Manfred von Killinger la regele Mihai și notificarea făcută de Grigore Niculescu-Buzești lui Gerhard Stelzer, în noaptea de 23/24 august la sediul Legației Germaniei din București a avut o întâlnire la care au participat deopotrivă liderii militari și politici aflați în capitala României. În urma discuțiilor s-au conturat două puncte de vedere.²⁸⁰

Primul aparținea generalului Alfred Gerstenberg, comandantul aviației. Acesta tindea să subestimeze evenimentele, considerând că este vorba despre o lovitură de Palat, un puci în care erau implicați doar regele și consilierii săi. Prin urmare, s-a declarat adeptul unei reacții imediate propunând bombardarea Capitalei.

Pe de altă parte, generalul Erik Hansen, șeful misiunii militare, susținut de amiralul Tillessen, generalul Karl Spalcke,

precum și de membrii corpului diplomatic, a făcut o analiză mai corectă a evenimentelor în desfășurare, concluzionând că este vorba despre un plan bine pus la punct, susținut de populație și armată. Din această cauză, Hansen și susținătorii lui erau de părere că oferta părții române privind retragerea pașnică a trupelor germane trebuia luată în calcul.

La orele 2, în noaptea de 23/24 august, o delegație formată din Manfred von Killinger și generalii Hansen și Gerstenberg a fost primită de premierul Constantin Sănătescu. Era ultima întâlnire oficială dintre partea română și reprezentanții celui de-al Treilea Reich. Șeful noului guvern de la București a încercat să le explice oficialilor germani situația imposibilă în care se găsea țara, pusă în fața ruperii frontului din Moldova sub efectul formidabilei ofensive sovietice. La fel cum procedase și regele Mihai, prim-ministrul a propus foștilor aliați să părăsească în mod pașnic România, evitând astfel un conflict armat.²⁸¹

Decizia însă nu putea fi luată de oficialitățile germane de la București. Informat asupra situației, Adolf Hitler a reacționat extrem de violent. El a ordonat bombardarea imediată a Bucureștiului, în principal a Palatului Regal, înăbușirea puciului, eliberarea lui Ion Antonescu și repunerea lui în fruntea guvernului sau, dacă nu era posibil, numirea unui general filogerman ca premier la București.²⁸² Prin urmare, timp de câteva zile, Capitala a fost bombardată intens de Luftwaffe, iar trupele germane aflate aici au opus o dârză rezistență în fața celor românești. În cele din urmă, generalii germani din București aveau să fie făcuți prizonieri de către armata română, dar, la scurt timp după ce Armata Roșie a ajuns și ea în Capitală, vor fi preluați de către reprezentanți ai acesteia și trimiși în Uniunea Sovietică.²⁸³

Întrucât Palatul Regal nu mai prezenta siguranță, echipa lui Sănătescu s-a mutat inițial în adăpostul Băncii Naționale, de